

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

ЧЕРТКОВА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 821.161.2 – 1.09 + 929 Федюк

**ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ФЕДЮКА: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ
ТА СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ**

Спеціальність 10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Луганськ – 2013

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано на кафедрі теорії літератури та компаративістики
в Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Галич Олександр Андрійович,
Державний заклад „Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка”,
завідувач кафедри теорії літератури
та компаративістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Ковалів Юрій Іванович,
Інститут філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри новітньої
української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Ярошевич Ірина Андріївна,
Донецький національний університет,
доцент кафедри історії української
літератури і фольклористики.

Захист відбудеться „21” червня 2013 року об 11.00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 29.053.08 за адресою: 91011,
м. Луганськ, вул. Оборонна, 2.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка” за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2.

Автореферат розіслано „20” травня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Л. Савенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Лірика Тараса Федюка, без якої осягнення сучасної української поезії було б неповним, позначена оригінальним художнім світобаченням, виразним індивідуальним стилем, екзистенційно-філософським типом мислення та міфологічного світовідчуття. Труднощі адекватного осмислення його творчої постаті зумовлені тим, що він не вписується в жодне з письменницьких поколінь. Дебютувавши в середині 70-х років, поет не належав до „тихої лірики”, у його збірках були помітні сліди радянського віршування. І в наступному десятилітті він торував свій шлях у літературу окремо, хоча поступово наближався до поетичної генерації 80-х. Помітні зрушення в ліриці Т. Федюка спостерігаються на другому етапі його творчої еволюції, починаючи з середини 90-х років. Уже на початку XXI ст. він постає цілком самодостатнім поетом-експериментатором, схильним до філософського осмислення екзистенційних колізій буття-в-собі та буття-в-світі. Урбаністичні, есхатологічні, натурфілософські, любовні, еротичні та інші мотиви набувають у його ліриці концептуального трактування.

Поет, будучи неординарною творчою особистістю, зберігає свій неповторний голос у поліфонічному хорі сучасної лірики, пропонує читачам власний художній світ із властивими тільки йому часопросторовими характеристиками та жанрово-стильовою специфікою. Він уміє органічно поєднувати традицію з постмодерністськими тенденціями, його стилізування фольклору набуває нового, авторського трактування. Інтелектуальна лірика Т. Федюка, позначена рисами автобіографізму, самобуття й на рівні версифікації.

Доробок Т. Федюка постійно привертає увагу критиків Я. Голобородька, В. Моренця, Ю. Ковалева, М. Якубовської та ін. Попри окремі статті та рецензії, творчість поета як цілісне художнє явище поки що мало досліджена. Тому виникає потреба комплексного її вивчення в контексті української літератури кінця XX – початку XXI ст. з урахуванням становлення таланту поета, формування особливостей його індивідуального стилю. Це все складає **актуальність теми** дисертаційної роботи.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі теорії літератури та компаративістики в Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” в межах комплексної теми „Національна культура у

філологічних дискурсах різних типів” (номер державної реєстрації 0101U001371).

Тему дисертації затверджено на засіданні бюро наукової ради НАН України з проблеми „Класична спадщина та сучасна художня література” (протокол № 3 від 30 червня 2009 року).

Мета роботи полягає у цілісному системному дослідженні поетичної творчості Т. Федюка, її ідейно-тематичної, жанрово-стильової своєрідності.

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- окреслити проблему творчої особистості в літературному процесі;
- проаналізувати й систематизувати критичну рецепцію творчості Т. Федюка;
- простежити часопросторові та екзистенційні параметри лірики поета;
- дослідити авторську модель художнього світу Т. Федюка;
- визначити принципи та засоби образотворення в ліриці поета;
- охарактеризувати колізії любовної та еротичної лірики Т. Федюка;
- виявити внутрішні жанрово-стильові й версифікаційні особливості лірики поета в її динаміці;
- узагальнити спостереження над лірикою Т. Федюка на різних етапах його творчої еволюції.

Об’єкт дослідження – поетична творчість Т. Федюка, його поетичні збірки „Досвітні журавлі” (1975), „Віч-на-віч” (1979), „Дві хвилини уваги” (1983), „І промовчати не посмів...” (1987), „Політ осінньої бджоли” (1989), „Чорним по білому” (1990), „Хрещаті південні сніги” (1995), „Золото інків” (2001), „Таємна ложа” (2003), „Обличчя пустелі” (2005), „Трансністрія” (2007), „Горище” (2009), „Хуга” (2011).

Предмет дослідження – тематична своєрідність, жанрові та стильові особливості лірики Т. Федюка; поетика його творів, своєрідність конструювання художнього світу.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали основні положення праць українських і зарубіжних учених-літературознавців у галузі дослідження лірики – О. Астаф’єва, М. Бахтіна, О. Галича, Л. Гінзбург, Ю. Джугастрянської, В. Жирмунського, Г. Клочка, В. Моренця, Е. Соловей, Ю. Гинянова, А. Ткаченка, М. Якубовської, Р. Якобсона та ін., матеріали літературних дискусій, конференцій, літературознавчих статей у

періодиці, а також сучасні ідеї загальнокультурних духовних цінностей. Літературознавчу базу становлять праці науковців, присвячені дефініції поняття стилю, – Г. Абрамовича, Я. Ельсберга та ін. У дисертації задіяно ключові жанрові концепції досліджень Н. Бернадської, Н. Копистянської, Г. Поспелова та ін. Методи дослідження базуються на основних принципах філологічного (віршознавчого) аналізу із залученням концепції герменевтики (В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер) та рецептивної естетики (В. Ізер, Г.-Р. Яусс). Філософським підґрунтям дисертації стали праці екзистенціалістів М. Бердяєва, О. Больнова, С. К'єркегора, А. Камю, Ж.-П. Сартра, К. Ясперса. У дослідженні також враховано критичні думки з питань світоглядно-філософських засад творчості Т. Федюка (Я. Голобородька, Ю. Ковалева, В. Моренця та ін.).

Методи дослідження: історико-генетичний, типологічний, системний, біографічний, психологічний, філологічний методи, формальний метод аналізу текстів, методи рецептивної естетики, екзистенціальної інтерпретації, цілісного аналізу окремих текстів, а також елементи психоаналізу та принципи герменевтики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в ній уперше об'єктом наукового аналізу є лірика Т. Федюка як цілісне явище в літературно-художньому просторі на межі ХХ – ХХІ ст., а також

уперше:

- простежено творчу еволюцію поета, починаючи з 80-х рр. минулого століття до сьогодення;
- здійснено системне, комплексне дослідження віршового доробку неординарного поета, специфіки його неповторного художнього світу з відповідними екзистенційними та часопросторовими характеристиками;
- виправдано принцип автобіографізму, що дозволяє з'ясувати складні взаємини між автором та ліричним героєм;
- досліджено жанрово-стильові доміанти його лірики, доведено усвідомлення поетом літературної спадкоємності;
- обґрунтовано на рівні інтерпретації мотивів та версифікації експериментаторський пафос та новаторство поета в сучасній ліриці.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути використані під час викладання курсів з історії української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. у загальноосвітніх школах, ліцеях та вищих навчальних закладах України, написання підручників і навчальних посібників, виконання курсових,

бакалаврських і магістерських робіт, розробки спецкурсів і спецсеминарів.

Теоретичне значення. Дисертаційна робота є першим системним дослідженням жанрових і стильових особливостей лірики Т. Федюка, що висвітлює закономірності її еволюції, місце й значення у вітчизняній поезії кінця ХХ – початку ХХІ ст., сприяє комплексному вивченню української поезії різних епох. Це перше системне дослідження всіх текстів письменника, що повинно посприяти адекватнішому й повнішому пізнанню процесу розвитку української лірики.

Особистий внесок дисертанта полягає в тому, що вперше творчу постать Т. Федюка та його лірику в цілісному вигляді введено у сферу літературознавчих досліджень.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію було обговорено на засіданні кафедри теорії літератури та компаративістики Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” 28 грудня 2012 року (протокол № 4).

Основні положення дисертації були висвітлені на Всеукраїнських наукових конференціях: „Слобожанщина: літературний вимір” (Луганськ, 2010, 2012), „Література і місто: художній поступ” (Луганськ, 2011); Міжнародних науково-практичних конференціях: „Мова і мовний потенціал особистості в поліетнічному середовищі” (Мелітополь, 2010), „Теория и практика современной науки” (Горлівка, 2011), „Актуальні проблеми вивчення й викладання літератури” (Луганськ, 2012), „Новое в современной филологии” (Москва, 2012).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 статей у фахових виданнях, затверджених ДАК України, та 3 – в інших виданнях України та Росії.

Структура роботи зумовлена логікою побудови дослідження відповідно до мети та основних завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (197 позицій). Загальний обсяг наукової роботи становить 185 сторінок, 167 з яких – сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, з'ясовано предмет і матеріал дослідження, визначено мету й зумовлені нею завдання, методологічно-теоретичну базу дослідження, розкрито

наукову новизну роботи, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі „Проблеми й теоретичні засади вивчення творчості Т. Федюка” проаналізовано основні проблеми вивчення творчої постаті поета в контексті розвитку українського літературного процесу кінця ХХ – початку ХХІ ст., окреслено місце митця в ньому, узагальнено теоретичні засади вивчення лірики митця, а також репрезентовано критичну рецепцію творчості письменника.

У підрозділі 1.1. „Теоретико-методологічні принципи дослідження лірики” обґрунтовано теоретико-методологічну базу дисертації, осмислено засадничі аспекти наявних теоретичних концепцій, що висвітлюють передусім питання стилю та жанрового поділу лірики (Л. Гінзбург, Е. Соловей, Б. Тихолоз, Ц. Тодоров та ін.). Найбільше варіантів спостерігаємо у визначенні дефініції „стиль”. М. Храпченко вважає, що кожен письменник створює свій стиль, шукаючи оригінальні шляхи для втілення власних ідей та образів. Г. Абрамович, О. Галич, В. Жирмунський, О. Соколов дотримуються думки про те, що стиль необхідно вивчати в комплексі з іншими складовими поезики художнього твору. Я. Ельсберг вважає за необхідне під час вивчення стильових особливостей сучасної літератури й індивідуального стилю автора враховувати традиції минулого.

Окреслення жарової специфіки лірики Т. Федюка пов’язано з проблемами теорії ліричних жанрів, актуальних у сучасній науковій думці, що спричинило неоднозначність у класифікації й труднощі у визначенні. Причина цього в постійному оновленні жанрового канону й неможливості обмежити сучасну поезію рамками традиційного жанрового поділу.

У підрозділі також з’ясовано методологію дослідження як систему методів, які використовуються в процесі теоретичного осмислення ліричної творчості Т. Федюка.

Підрозділ 1.2. „Проблема особистості поета в контексті української літератури останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст.” присвячено аналізу основних праць науковців, у яких висвітлено проблему генези літературних поколінь і напрямів, зокрема Н. Анісімової, Н. Білоцерківець, Р. Харчук, Г. Мережинської та ін. У них означено суперечності класифікації письменників за літературними генераціями. Наукове вивчення феномену „вісімдесятиництва” й питання про особистісне наповнення покоління „вісімдесятиників” також привертало увагу дослідників. Осмислення окремих аспектів творчого феномену поетичного покоління 80-х належать І. Дзюбі, Ю. Ковалеву, В. Моренцю, С. Нахліку, М. Рябчуку,

Т. Салізі та ін. Структурну основу поезії покоління 80-х складає не сума стильових течій, а розмаїття художніх світів окремих авторів. Літературознавці й критики виявили своєрідність творчих пошуків поетів, схильних до умовно-асоціативного письма, однак літературознавча рецепція лірики покоління 80-х перебуває сьогодні на стадії початкових концептуалізацій. Дискусійною з погляду належності до певного творчого покоління є й творча постать Т. Федюка. Адже перша збірка митця „Досвітні журавлі”, що мала ознаки радянської ідеології, вийшла в 1975 році, а творча активність поета посилилась у 80-ті роки.

Т. Федюк поволі наближався до генерації 80-х, збагачуючи українську літературу новими образами, темами, мотивами. У творах поета трансформуються міфологічні, християнські, есхатологічні, урбаністичні мотиви, що характерно й для лірики І. Римарука, В. Герасим’юка та ін., з якими його єднає тяжіння до відкритості, діалогічності, універсалізації сюжетів та образів. Водночас Т. Федюк виявляє тенденцію до філософсько-екзистенційного осмислення онтологічних проблем. Його ліриці властива образно-чуттєва асоціативність, метафоричність, суб’єктивізм. Ліричний герой набуває рис самодостатньої особистості індивідуума з власним ритмом світовідчуття.

У підрозділі 1.3. „Критична рецепція творчості Т. Федюка” простежено низку критичних студій, присвячених осмисленню творчості Т. Федюка, задокументалізованих у його поетичних збірках і добірках. Більшість критичних відгуків кінця 70 – 90-х рр. ХХ ст. – це, в основному, позначені переважно публіцистичним пафосом критичні рефлексії на публікації поета. На початку ХХІ століття з’являються статті та рецензії на його видання, низка досліджень, присвячених основним аспектам творчості Т. Федюка. Ідеться про критичні розвідки В. Моренця, М. Якубовської, Ю. Ковалева, Т. Кременя та ін., у яких розкрито специфіку творчої постаті поета, особливості його лірики, що мала резонансний ефект, жанрово-стильові, тематичні, версифікаційні особливості, оригінальність поетичного мислення. У 2007 році з’явилася аналітична праця „Ель класіко. Формация Тараса Федюка” Я. Голобородька, автор якої ґрунтовно проаналізував основні аспекти творчості поета, починаючи з 1975 року. Однак поки що немає літературознавчого дослідження, у якому б було представлено цілісне розуміння творчості письменника в усій самобутності й оригінальності його таланту, у контексті української літератури межі ХХ – ХХІ ст.

У другому розділі „Концепція світу та людини у творчості Т. Федюка” з’ясовано тематику, проблематику та ідейно-образний зміст

лірики поета, окреслено світоглядно-естетичні інтенції й основні доміанти його індивідуального стилю.

У підрозділі 2.1. „Художня інтерпретація творчої особистості в ліриці поета” проаналізовано бачення проблеми неординарної творчої постаті, яка в ліриці Т. Федюка становить складну концептуальну систему. Автор звертається не тільки до образу талановитої особистості, а й осмислює її роль та призначення в літературі й житті, апелює до сутності актуально важливих реалій художньої діяльності („Чорна ніч на вільну тему...”, „Поезія”). У пошуках відповідей на питання про креативний сенс митця Т. Федюк звертається до мотивів та психології творчості, до секретів творчого процесу. Мотив інтровертності, пошуки шляхів до макрокосму через мікрокосм допомагає усвідомити сутність високого мистецтва, його неоднозначні зв'язки з життям, з онтологією існування та екзистенцією буття. Художні роздуми автора опредмечені в густій, метафоризованій образності. Так, образ обгорілого, але не знищеного пера, корелює із загальновідомим булгаковським твердженням „рукописи не горять”, уособлює ідею безперервності, незнищенності творчого процесу, вічні творчі пошуки. Образ слова виступає конструктором художньої свідомості автора й засобом самовиявлення його сутності („Пісенька про мовчання”). Образи годинника та зозулі символізуютьплинність часу й пов'язану з ним необхідність удосконалення творчого процесу. Символом поетичної творчості виступає кіфара – музичний інструмент, який своєю вишуканістю контрастує з буденністю („купити-зробити-украсти кіфарау...”).

У підрозділі 2.2. „Просторово-часова онтологія поетичного мислення Т. Федюка” розглянуто концепти часу та простору в ліриці поета, що є важливими складовими в моделюванні художнього світу. Хронотопні пласти творів Т. Федюка позначені своєрідним світовідчуттям, постають як ретроспекції в минуле, рефлексії-медитації над сучасним, зазираання в майбутнє, а також репрезентують ідеї позачасовості й повсюдності („Холод. Трансїстрія. Хата сама...”, „Лишилося втратити ще тебе і порахувати. Тепер усі...”). Часопросторові відношення реалізуються через апокаліптичну образність, локуси урбаністичного простору, мотиви смерті, втечі від реальності, стану самотності у відчуженому світі. Завдяки архетипу дороги відбувається перехід ліричного героя від одного просторового пласту до іншого, що підтверджує теорію повсюдності й всепроникності часу.

Просторова організація поезії базується на використанні антитетичних образів: „ступ – місто”, „сільська місцевість – місто”,

„батьківщина – чужина”, „батьківщина – простір еміграції” („пам'яті”, „мрякою мережаний хідник...”, „мельником жити на річці дурман...”, „Спроби еміграції”). Автор застосовує мікрообрази кімнати та більш масштабні образи Києва й України („вже нікому ці двері крім себе і не однину...”, „підземні переходи”). Образ України трактовано на асоціативному рівні при переході в категорію мегаобразу – метафоричного, символічного, часом парадоксального. Асоціативна рецепція цього образу апелює до мотивів дороги і втечі („Я намагався вскочити в останній вагон потягу...”, „Оголосили. Потяг зрушив з місця...”, „Твій Порт-Саїд”). У підрозділі обґрунтовано доцільність часопросторових характеристик для відтворення художньо-філософської моделі індивідуально-авторської картини світу. Особливою просторовою категорією поетичного світу виступає простір душі.

Важливими засобами творення художніх образів у поезіях Т. Федюка є використання метафоричних образів Києва, Одещини, Надчорномор'я, побудованих на протиставленні образів села, степу й урбаністичного простору.

У підрозділі 2.3. „Екзистенційні параметри буття-в-світі” йдеться про екзистенційну наповненість лірики Т. Федюка, з'ясування особливостей авторського розуміння людського існування, концепції людини, що має вагоме значення для усвідомлення розуміння художнього світу. З огляду на основні категорії екзистенціалізму, домінантним для творчості Т. Федюка є екзистенціали життя і смерті, роздуми про загибель людської цивілізації, кінець світу та кризу буття загалом. Увиразнення образу смерті досягнуто через уживання образно-сміслових асоціацій, що характеризують концепт смерті („коли час настає розпадатись старіючій зграї...”, „якщо катастрофу стрічати – то краще в монастирі...”).

Проблема самотності є визначальним мотивом і невід'ємною складовою всіх збірок митця, пов'язаною з екзистенціалами відчуження, нудьги й туги, кохання і зради, проблем мистецтва й творчої особистості, станів людського буття-в-світі, буття-в-собі („покинув би хто – чи як”, „Із натовпу повернення нема...”). Ліричний герой усвідомлює своє існування в межовому часі, в епосі хаосу буття людини на межі життя та смерті, де знаковим стає пошук сутнісних аргументів до життя, протистояння світові хаосу й абсурду, потреба вибору автентичного й неавтентичного існування („Вже нічого не лишилось”, „...тут нічого не буде навіть коли умреш”).

У підрозділі 2.4. „Авторська модель художнього світу” окреслено доміанти індивідуально-авторської картини світу, що

позначена уживанням колористичних епітетів „чорний”, „золотий”, „червоний”, „білий”, „зелений”, концептуально навантажених варіацій чорного та червоного кольору, а також завдяки анімалістичній та рослинній символіці. Т. Федюк використовує у своєму художньому просторі щедру колористичну палітру, яка є не лише прикрасою поетичного тексту, але й виконує символічну, художньо-естетичну, інтерпретаційну функцію, створюючи тим самим неповторну особистісну картину світосприйняття („Чорний волик був чорний...”, „на півночі взимі де білий день...”, „Стежечка од рук одбилась...”, „спогаду не може бути на це...”, „З’явишся, наче відхилиш віть...”). Це становить одну зі стильових ознак творчості митця.

Гнучка іронічність поживляє художній світ Т. Федюка, будучи ще однією з основних стильових ознак його мислення, вона виявляється через гостроту дотепів, словесну грайливість, інтертекстуальну всепроникність. Для увиразнення та посилення думки використано анафоричні повтори, градацію і пуант. Характерною особливістю творчості поета є те, що пуант має вільне місце розташування й може використовуватися на початку вірша й наприкінці.

У підрозділі 2.5. „Імпліцитна й експліцитна версія поета в семантиці автобіографізму” розкрито визначальні засоби конструювання творчої картини світу Т. Федюка, доведено, що експліцитний та імпліцитний автобіографізм репрезентовані у вигляді адекватного наративу, саморефлексії й ностальгії. Протягом усієї творчості поет постійно змальовує образи матері, друзів, моря, літа, що конотують з рідною Одещиною („Це, мабуть уже навіки...”, „Моя земля”, „За тим селом, де батько ріс...”, „Каятися хочеться”, „Від’їзд. Парк Шевченка”). Автобіографізм помітний і в інтерпретації теми кохання й любовних стосунків між чоловіком і жінкою („етнічне кохання під час випасання корови маньки...”). Відбір життєвих епізодів для художнього втілення зумовлений авторською концепцією власного життя. Проте не варто кваліфікувати автобіографізм поета як безпосередню проекцію на навколишні реалії життя та особистість автора, проводити прямі паралелі між ним та ліричним героєм, між якими існують опосередковані зв’язки.

У підрозділі 2.6. „Я” та „Вона”: колізії любовної та еротичної лірики” проаналізовано основні положення любовної лірики Т. Федюка, репрезентовані в рефлексіях-медитаціях, монологах-зверненнях, у розмаїтті сердечних переживань. Встановлено, що рання лірика поета позначена здебільшого легким романтичним колоритом, увиразненим пейзажними замальовками, що сприяють поглибленню

відбиття душевного стану ліричного суб’єкта – щирого, пристрасного й відчайдушного („Прошай”, „Смеркає. Осінні дими”, „Остання розлука”, „Монолог”).

На початку XXI ст. поетичний доробок Т. Федюка збагачується еротичною лірикою („...твій вигин плеча брови бедра”, „ми візьмемо трохи вина...”, „Над мою нору торішню...”, „Заснути в обіймах...”). Вона засвідчує оригінальність і самодостатність мислення поета в художньому осмисленні тілесних і духовних аспектів любові, інтимізації трактування стосунків між чоловіком та жінкою. У підтексті любовної та еротичної лірики Т. Федюка закладено глибокі філософські роздуми, що відкривають шлях до нового духовного бачення одвічних проблем земного кохання.

Третій розділ „Жанрово-стильова динаміка лірики Т. Федюка” репрезентує еволюцію ліричних жанрів та стильових особливостей творчості митця.

У підрозділі 3.1. „Ідентифікація жанрової системи лірики в українській і світовій генології” розглянуто особливості ліричних жанрів, їхніх дефініцій у сучасному літературознавстві, без розуміння яких неможливо пояснити лірику Т. Федюка. Дослідження зв’язків між його жанровими формами та відповідними структурами в поезії попередників і сучасників є одним із важливих завдань розділу зокрема й підрозділу загалом. Жанрова палітра творчості Т. Федюка включає елегії, вірші-посвяти, вірші-медитації, послання, поеми та ін. Незначний їх відсоток автор визначає сам, особливо в перший період творчості, однак більшість жанрів необхідно уточнювати в контексті української й світової жанрової системи лірики, з’ясувати міру традицій і новаторства в кожному з них. У підрозділі увагу акцентовано на протиріччях розуміння жанру, які існують у сучасній генології. Концептуально важливою для дослідження є думка М. Бахтіна про літературний жанр як історично зумовлений, продуктивний тип висловлювання. У підрозділі зосереджено увагу також на значимості для теоретичної бази роботи твердження Ю. Тинянова про жанр як динамічну систему та міркування польської дослідниці С. Скварчинської, яка тлумачить поняття еластичності жанру, здатного внутрішньо переорганізуватися при збереженні можливості повернутися до первинної форми. Окреслені ідеї дають підстави говорити про жанр як художнє ціле, у якому поєднано домінантні й змінні ознаки.

Підрозділ 3.2. „Жанрові пошуки Т. Федюка на ранньому етапі його творчої еволюції” присвячено аналізу збірок раннього періоду творчості письменника. Зроблено спробу диференціації поезій за

жанровими формами та простежено генезу жанрової системи ранньої лірики Т. Федюка. Встановлено, що жанровий діапазон творчості поетичного доробку поета дотичний до класичного, проте незаперечним є авторський індивідуалізм у канонічних структурах, органічне поєднання новаторства й наступності. Його твори певною мірою відбивають художню свідомість доби, сповнені своєрідного синтетизму. У збірках часто розміщені різні за жанром твори: це й мініатюри на кілька рядків, і значні за обсягом поеми. Проте малі жанрові форми більш характерні для Т. Федюка раннього етапу творчості. Чимало віршів він визначає вже в назві (балада, елегія, колицька, колядка, пісня), іноді застосовуючи авторську ідентифікацію, наприклад, фантазія. Від збірки до збірки простежується домінування елегії, яка щоразу набуває нового смислового наповнення. Серед творів Т. Федюка чимало фольклорних стилізацій, які поєднують жанрові традиції народної пісні та новаторські пошуки поета. Також варто говорити про жанрову дифузю, коли в одному жанрі проступає певна риса іншого жанру. Улюбленим інтертекстуальним засобом Т. Федюка стають ремінісценція, алюзія як форми відкритого й прихованого діалогу з іншими авторами. Поет активно застосовує „чуже слово” (термін М. Бахтіна) – елемент чужого тексту, уведений у свій з метою генерування нових жанрових форм.

У підрозділі 3.3. „Жанрово-стильова модифікація лірики поета на межі ХХ – ХХІ ст.” висвітлено внутрішні закономірності розвитку лірики поета другого етапу творчої еволюції. На відміну від ранньої лірики, він активно експериментує на рівні ритмомелодики, строфічної структури, системи віршування, насичує тексти інтелектуально-чуттєвою енергією, несподіваними асоціаціями, філософічною глибиною мислення, гнучкою самоіронією, поетикою натяків. Зміни спостерігаються й на синтаксичному та правописному рівнях, зокрема у відмові від розділових знаків, наскрізному використанні маленької літери. Лірика Т. Федюка останнього десятиріччя сповнена парадоксами, драматизмом художньої думки, зумовленим катаклізмами сучасності, її дегуманізацією, тотальним відчуженням. У медитаціях поета закладено глибинні переживання мислячої особистості, яка відстоює власну цілісність та ідентичність у постсучасному знедуховленому суспільстві.

Висновки узагальнюють основні результати дослідження. Здійснений у роботі аналіз творчості Т. Федюка дає підстави для констатації: його лірика є одним із значущих фактів української літератури межі ХХ – ХХІ ст. Поетикальні засади доробку поета

частково окреслені в наукових розвідках Я. Голобородька та інших критиків, але вони ще не формують цілісну концепцію творчої постаті Т. Федюка. У контексті сучасного літературного процесу він, будучи близьким до покоління „вісімдесятників”, активно перебуваючи в літературному житті, лишається самодостатнім, позагруповим автором.

Поетичному стилю Т. Федюка притаманні поєднання гумору, іронії, сарказму та трагізму. Метафоричне увиразнення образів та ідейних замальовок виявляються у візіях, концептуальній грі зі словом. Творчість поета позначена органічним поєднанням різночасових культурних пластів, джерела яких – у фольклорі, міфології та в сучасних поету реаліях життя; синтезом надбань світової й національної традиції, що втілились в оригінальний світ образів. Класика живить інтертекстуальну лірику Т. Федюка. Переосмислення ідей, рецепція мотивів, художніх прийомів здійснюється на діахронному зрізі від Біблії до поезій сучасників (В. Герасим'юк, І. Римарук, Б. Чичибабін та ін.), викликаючи форми діалогу, відгуку, ремінісценції, цитування, стилізації, контамінації.

Рання поезія Т. Федюка характеризується компактністю та малоформатними жанрами, водночас виявляє тенденцію до багатострофічних, багаторядкових, розлогіших жанрових форм. З кожною збіркою творчість автора стає більш виразною, розширюється спектр віршування. Поет випробовує себе на тернарному римуванні, прагне гетерогенності стилю. У пізній ліриці він вдається до заниженого стилю віршорядка. Наступним кроком Т. Федюка було активне використання стилізованого гекзаметру. Завершальним етапом у формуванні поетичної особистості автора став вихід на індивідуальний поетичний стиль.

Аналіз діахронно-синхронного зрізу творчого доробку автора дозволяє простежити еволюцію ліричного героя Т. Федюка, який проходить декілька суттєвих трансформацій. У ранніх творах – це особистість, яка прагне гармонії із собою та навколишнім світом. Особливе місце у творчості Т. Федюка посідає тема романтичного кохання („Віч-на-віч” (1979), „Дві хвилини уваги” (1983), „І промовчати не посмів” (1987)). У ліриці ХХІ ст. відбувається зміна у творчому світовідчутті: тепер поетичний світ автора вмщує дві категорії: „я”-свідомість наратора та „категорія світу”, тобто відбувається відокремлення особистості ліричного героя від навколишнього світу. Цей етап розвитку ліричного героя є переламним, межовим. Творчість автора набуває лірико-філософської забарвленості, наповнюється біблійними мотивами, тяжінням до апокаліптичних візій, до переосмислення християнських традицій у

новому художньому річищі. Спостерігається стилістична й синтаксична деструкція, особливий трагізм у творчості й світогляді поета.

Другий етап творчої еволюції Т. Федюка засвідчує посилення суб'єктивного елементу в його ліриці, індивідуалізацію змалювання людини та світу. Одним з найяскравіших поетичних образів є образ творчої особистості, розкритий крізь призму власного креативного творчого світовідчуття. Автор відходить від традиційного змалювання митця як „ідеальної” людини з високими моральними якостями, змальовуючи його як звичайну людину із власними слабкостями та недоліками. Основними проблемами, до яких апелює поет, є осмислення ролі творчої особистості, її призначення, звертання до суті, енергетики креативного акту.

У любовній ліриці Т. Федюка спостерігається динамічний синтез традицій класичної української любовної лірики та неомодерної моделі художнього відтворення світу. Така поезія функціонує в індивідуалізованому художньому просторі, виявляючись у поступовій еволюції ліричного суб'єкта від романтично-меланхолійної перцепції світу, що є характерною для більш ранньої творчості поета, до оновленого трактування любові як тілесно-душевної гармонії. Еротична лірика Т. Федюка трансформується в лібідозні рефлексії, у нюанси тілесної пристрасті. Духовні та земні поривання ліричного героя спрямовані на пізнання світу кохання та жінки як об'єкту захоплення й кохання, а також декодування онтологічних проблем, закладених у любовних екстазах.

Екзистенційна парадигма поезії Т. Федюка виявляється в рефлексіях ліричного героя на тему життя та смерті, загибелі людської цивілізації, звертанні до проблеми самотності людини у світі, нудьги, усвідомленні свого перебування в межовому часі, відчайдушних пошуках сенсу життя та розмірковування на тему його безглуздя та циклічності буття. Есхатологічне світовідчуття ідентифікується через поетичне моделювання трагедії людства, руйнації духовного життя й духовного базису особистості, заперечення традиційних цінностей. Катастрофічне мислення автора виявляється у змалюванні байдужої, самотньої та відчуженої людини.

Художня реконструкція дійсності в ліриці Т. Федюка та індивідуалізоване світовідчуття детерміновані взаємозв'язком та взаємозумовленістю категорій часу та простору. Автор заперечує будь-які хронотопні обмеження, обстоює ідею взаємозв'язку простору й часу як єдиної категорії виміру художнього мислення.

Автобіографізм є особливим тематико-стильовим вектором поезії автора, що виявляється в саморефлексії, ностальгії та ретроспекції. Автобіографічна поезія автора тематично охоплює дитинство та юність як важливі етапи становлення особистості. Образне коло вмщує образи рідного краю, села, друзів, батьків та брата. Автобіографічний пласт поезії Т. Федюка репрезентує еволюцію письменника, що виявляється у відході від прямих вербалізованих проєкцій на власне життя, тобто універсальних автобіографічних прийомів, до більш імпліцитних форм автобіографізму.

Аналіз жанрової системи лірики Т. Федюка дає підстави твердити, що у власній творчості митець досить тривалий час дотримувався сталих жанрових форм. Творчість письменника останніх років демонструє інтенсивний процес жанрового оновлення лірики та її естетичних форм. У ліриці письменника – значна кількість так званої позажанрової поезії, тобто таких віршів, у яких немає яскраво виявлених жанрових ознак. Однак Т. Федюк активно звертається у своїй творчості й до значної кількості жанрів, надаючи їм нового звучання, сповнюючи кожен із канонічних жанрів філософічними медитаціями. Варто говорити про оновлення митцем ліричного жанрового канону й про дифузю, трансформацію й контамінацію сталих класичних жанрів, які вдало модифікуються письменником, утворюючи власну жанрово-стильову парадигму, – це поезії-діалоги медитативного наповнення й своєрідні поетичні міні-новели.

У творчості поета простежується започаткування місії метафоризації світу, що виявляється в увиразненні, наданні світу яскравих барв, зображення світу через максимальне наближення до первинності буття та високе єднання ліричного героя з навколишнім світом.

Отже, оригінальне світобачення Т. Федюка склалося в результаті тривалих пошуків власного поетичного „я”, що виявилось на стильовому рівні й у віршовій організації його творів. Лірика поета є оригінальним, самодостатнім зразком сучасної поетичної свідомості, поєднує стильові ознаки періоду епохальних змін і постмодерну естетику. Самобутність таланту митця забезпечує йому гідне місце в розвитку українського поетичного слова.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Сидорова О. В. Рецепція поетичної символіки кольорів у ліричній творчості Тараса Федюка / О. В. Сидорова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2009. – № 18. – С. 114–118.

2. Сидорова О. В. Асоціативне сприйняття образу України через мотиви дороги та втечі в поетичному світі Тараса Федюка / О. В. Сидорова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2010. – № 4. – Ч. II. – С. 136–141.

3. Сидорова О. В. Рецепція поетичної творчості Тараса Федюка в літературній критиці / О. В. Сидорова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2010. – № 11. – Ч. II. – С. 97–104.

4. Сидорова О. В. Тема кохання у творчості Тараса Федюка / О. В. Сидорова // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. – 2011. – Вип. 8. – Т. 4 : філологічні науки. – С. 97–102.

5. Черткова О. В. Тема війни в ліриці Тараса Федюка / О. В. Черткова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2011. – № 19. – Ч. II. – С. 128–133.

6. Черткова О. В. „Київський текст” у ліричній творчості Тараса Федюка / О. В. Черткова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2011. – № 24. – Ч. II. – С. 45–52.

7. Черткова О. В. Есхатологічні мотиви в поезії Тараса Федюка / О. В. Черткова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2012. – № 3. – Ч. III. – С. 144–151.

Додаткові публікації:

8. Сидорова О. В. Художній часо-простір у ліричній творчості Тараса Федюка / О. В. Сидорова // Філологічні студії : збірник наукових праць. Вип. 1. – Мелітополь : ТОВ „Видавничий будинок ММД”, 2010. – С. 311–315.

9. Сидорова О. В. Проблема мистецтва та мотив творчості в ліричному доробку Тараса Федюка / О. В. Сидорова // Теория и практика современной науки. – Ч. 1. – Горловка : НВП „Интерсервис”, 2011. – С. 49–52.

10. Черткова Е. В. Экзистенциальные мотивы в поэтическом творчестве Тараса Федюка / Е. В. Черткова // Новое в современной филологии : Материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. – М. : Издательство „Спутник +”, 2012. – С. 37–42.

Анотації

Черткова О. В. Творчість Тараса Федюка: жанрово-тематичні та стильові особливості – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. –

Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2013.

У роботі здійснено комплексний і системний аналіз лірики Т. Федюка. Це перше цілісне дослідження поетичної спадщини митця. Робота репрезентує творчість митця як органічне поєднання різночасових культурних пластів, джерела яких – у фольклорі, міфології та сучасних поету реаліях життя, які втілюються в індивідуальну змістову субстанцію метафори. Результати дослідження стильової й жанрової палітри Т. Федюка представлені в дисертації як оновлення ліричного жанрового канону й утворення власної жанрово-стильової парадигми, що виявилась у поезіях-діалогах медитативного наповнення й своєрідних поетичних міні-новелах. У дисертації простежено еволюцію тем, ідей, образів, жанрових і стильових особливостей лірики Т. Федюка, яка, як доводиться в роботі, є одним із значущих фактів української поезії межі ХХ – ХХІ століть.

Ключові слова: модифікація жанру, стиль, ліричний герой, художній світ, поетичне покоління, екзистенціалізм.

Черткова Е. В. Творчество Тараса Федюка: жанрово-тематические и стилевые особенности – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Государственное учреждение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Луганск, 2013.

В работе осуществлен комплексный и системный анализ творчества украинского писателя Т. Федюка. Это первое целостное исследование его лирики. Работа представляет творчество поэта как органическое сочетание разновременных культурных пластов, источники которых – в фольклоре, мифологии и современных поэту реаліях жизни, воплощающиеся в индивидуальную смысловую субстанцию метафоры. Результаты исследования стильовой и жанровой палитры Т. А. Федюка представлены в диссертации как обновление художником лирического жанрового канона и образование собственной жанрово-стилевой парадигмы, воплощенной в стихи-диалоги медитативного наполнения и своеобразные поэтические мини-новеллы. В диссертации прослеживается эволюция тем, идей, образов, жанровых и стилевых особенностей его лирики, которая, как доказывается в работе, является одним из значимых фактов украинской поэзии на рубеже ХХ–ХХІ веков.

Ключевые слова: модификация жанра, стиль, лирический герой, художественный мир, поэтическое поколение, экзистенциализм.

Chertkova O. V. Taras Fedyuk's art: genre-themed and style features – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of Philological sciences, specialty – 10.01.01 – Ukrainian Literature. – State Establishment „Luhansk National University named after Taras Shevchenko.” – Luhansk, 2013.

Comprehensive and systematic analysis of the works of the Ukrainian writer T. O. Fedyuk has been done in this dissertation. This is the first holistic research of poetic heritage of this artist. For the first time, the poetic heritage of the Ukrainian poet of late XX- early XXI is holistically and multifold considered in this dissertation. In the light of the unified systemic approach, his lyrics are analyzed at various levels such as problemic-topical, figurative, motivic, compositional, genre and style. It is emphasized on the originality of worldview of the writer; the ways of formation of the artistic world picture are traced.

The thesis represents the art of the poet as an organic unit of culture layers of different times that originated from folklore, mythology and from the realities of contemporary life, which are embodied in the individual meaningful substance.

The temporal-spatial organization of Fedyuk's poetry is paid special attention. The mentioned concepts of time and space in Fedyuk's poetry, which are essential components in the poet's modeling of the individual art eternity, are interrelated and interdependent.

The main aspects of philosophical artistic embodiment of existential motives and images such as loneliness, estrangement, absurdity of existence, death, life, hopelessness, despair and silence are explored here. The artist's ironic lyrics are underlined, being manifested through acuteness, jocosity, and well-chosen lexical ways, intertextual penetration as well.

During the research, it was found out that one of the brightest and poetic of Fedyuk's images is an image of a creative individual personality. The author discloses the image of an artist through the personal prism of artistic worldview; it can be found in abstracting from reality, going outside of it, in retrospection to the past, in solitude, in internal struggle, in contemplation and in introspection.

It has been explored that a separate layer of Fedyuk's lyrics consists of his poems autobiographism; it's a peculiar thematic and stylistic vector, it is manifested in self-reflection, nostalgia and in retrospection to the past.

Fedyuk's intimate lyrics are given much attention. It was proven that the author's intimate lyrics functions in the individualized art space, where a lyric subject of the intimate poetry goes through evolution from erotic romantic world perception, the poet's early works are characterized with it, to fully renewed perception of love in deeply philosophical direction.

The results of the research of stylistic and genre Fedyuk's palette is represented in the dissertation as the poet's renewal of the lyric genre canon and formation of his own genre stylistic paradigm, which found in the poems-dialogues filled with meditation and in the peculiar poetic mini novels.

Evidently, T. Fedyuk is referred to such writers, who being based themselves upon the samples of classic heritage, comprehend the world and human existence in it in the new way.

The evolution of topics, ideas, images and genre and stylistic peculiarities of his lyrics are observed in the dissertation. As it is proved in the work, his lyrics are the one of significant vectors in the development of the Ukrainian poetry of XX-XXI-st century border.

The dissertator considers that the dominance of individual style of T. Fedyuk; among that metaphoric and associative thinking should be marked, due to a special art world of the poet being constructed, where individual meditation over eternal ontological problems becomes actual, the conciseness of the lyric hero appeals to the search of the answers to the everlasting questions.

The completed work allows one to state that the way of worldview and perception of the world of T. Fedyuk, XX, promoted the development of new aesthetics in Ukrainian poetry; it is aimed at reproduction and reinterpretation of national traditions by the means of new postmodern forms.

Key words: genre modification, style, lyric hero, the art world, poetic generation, existentialism.